

nada a la costa, de manera que es pot tenir vent favorable i molt sovint vent en popa. D'aquí, doncs, que de l'acció contrària en castellà se'n digui *arribar* i en francès *arriver* o *laisser arriver* (expressions no ben explicades per Jal). I com que en llatí anar mar endins es deia *in altum inveni* o *provehi* o *ire*, és possible que s'hagi dit *oriri* o el seu derivat *ORTIARE amb el sentit de 'engolfar-se' i posteriorment amb el mateix canvi de sentit que *arribar* 'posar-se al sotavent', *ORTIARE passaria a 'orsar'. Interessa afegir que segons informació provinent de L'Escala (1937), allí es feia una diferència entre el sentit de *orsar* i *anar a l'ors*, essent aquest 'navegar contra el vent' i l'altre 'girar i posar-se o anar a l'ors': «s'*orsar* i després es navega a l'ors». Tot això ens mostra que *ORTIARE podia ben bé ser mot usat sigui en la maniobra del timó o sigui en l'acció de navegar contra el vent. I és també possible que s'hagi dit *ORTIARE 'aixecar o pujar' de l'acció de 'posar l'embarcació contra el vent mentre se sortia del port en direcció mar endins (=amunt)' i *PODIARE en el mateix sentit, però, aquesta vegada amb el vent en popa. És també possible que *ORTIARE s'hagués usat simplement en al·lusió a 'posar la proa amunt o alt contra el vent'. Notem, amb aquest motiu, les expressions angleses: *to remain with head to wind, to bug the wind, to go nearer (=up to) the wind, to be close-hauled, to heave (=alçar) the vessel against the wind*.¹⁵

DERIV.: *Orsar* 'navegar contra la direcció del vent, fet anar la proa cap el vent' [*aorçar*, en Jaume I, *Cròn.*, cap. 489, VIII, 86 (veg. supra); *orsar*, Labèrnia 1839; Amades-Roig (BDC XII, 52) el donen com a usual a Cat., Val. i Bal.; JCoromines va anotar-lo a Sant Pol: 'dirigir la proa de la barca quan es va a la vela en una direcció com més acostada possible a aquella d'on ve el vent', amb la nota addicional que «tant es pot *orsar* tenint el vent a babord com a estribord» (1936); a L'Escala (1937) fou anotada la mateixa definició amb la nota que *anar a l'ors* és 'navegar contra el vent' i *orsar* 'girar i posar-se a anar a l'ors' (veg. a més supra); exemples d'*orsar* en *AlcM* de la revista mall. «L'Ignorància» (c. 1880), JPla, i notem de l'escriptor mall. P. d'A. Penya: «Allots, atesem l'escota / i durement millor derrota. / *Orsa*, Pere, hissa Simó» (*Po. Pop.*, p. 44); i de Ruyra: «va governar resoltament: a riscos de bolcar la barca, que amb el treu no és manejable sinó vent en popa, va *orsar* a la desesperada i ---» (*Rem de Trenta-Q.* = *Pinya de R.* II, 98.6)].

Possiblement d'un llatí vg. *ORTIARE, fet damunt ORTUS, part. pass. d'ORIRI 'aixecar'; supra. *Orsada* 'acció d'orsar' [DAG; exemples de JRuyra i d'un altre escriptor modern en *AlcM*; aquest diccionari dóna la variant *onsada* a Mancor (Mall.)]. *AlcM* recull a més *orsat* en la locució *anar orsat*, donant-la com a usual a Barcelona.

Ors, m.: usat com a variant d'*orsa* en la locució *anar* o *navegar a l'ors* 'anar a l'orsa', ben comú a la costa catalana; anotat a Sant Pol (1936, J. C.) i a L'Escala (1937); *AlcM* el localitza a Sant Feliu de G. i a Barcelona; més detalls en el cos de l'article i sota *orsar*

(supra); sembla ser un postverbal d'*orsar*. *Orsejar*, intr., 'orsar' [Amades-Roig, BDC XII, 52]. *Orsera* [segons Amades-Roig: 'corda que va lligada, per un cap, a la peça de mà de sardinals, i, per l'altre, a la barca; és emprada per llevar els sardinals' (usual a la costa de Ponent i de Llevant, BDC XII, 52); a Mall. es diu de 'baga que duu el cap de la xarxa o palangre a cada cornaló, i que serveix per a unir una xarxa o palangre amb l'altre' (*AlcM*)]. *Orseta* ['corda que lliga el gall o la panna al remolc en el calament dels sardinals', localitzat per Amades-Roig a Vinaròs (BDC XIV, 43)].

Orsapop [*orça de popa*, en Jaume I, *Cròn.*, cap. 57, II, 22, text supra; *orsapop*, doc. de 1354 (text supra); Lab. 1839, *orsa a popa* 'cap en què es porta envers popa el car de l'antena, quan es navega amb el vent llarg o quan ha de canviar-se la vela'; avui a la costa del Princ. designa més aviat 'la corda de la banda de proa que junt amb *el davant* serveix per a tirar cap a popa el car de l'antena', oït a Sant Pol (1936, J. C.) i a L'Escala (1937); es diu *sopop* a la Prov. de Castelló, simplement *orsa* a Val.]; notem que *orsapop*, que ha continuat a Castelló, és forma arcaica, la terminació de la qual pot explicar-se per la del llatí clàssic AD PUPPEM.

¹ Notem la defin. que dóna Jal (1098): «Nom d'un cordage ou palan simple attaché, comme un bras, au car de l'antenne et fonctionnant au côté gauche. Par extension, le côté gauche (babord) du navire fut désigné par le mot *orza*, qui ensuite nomma spécialement le côté du vent quel qu'il fût, et de plus près du vent». — ² En DECH IV, 315b2ss. es dóna a base de Jal (1340b) aquesta descripció: una làmina de taula (avui de metall a la costa catalana), de forma ovalada, si bé més ampla en la part inferior que superior, que gira sobre un pern o clàvia del buc i en posar-la verticalment es fica en l'aigua, ço que es fa amb l'orsa de la banda de sotavent perquè serveixi de fre per aquell costat i així compensi la deriva que imprimeix el vent a l'embarcació en bufar des d'aquell costat. — ³ «Honor qui és dins en aquella força; / No us calrà pus hoir [sic] *puja* ni *orsa* / per arribar hon se reposa honor» (Leonard de Sos, citat per Faraudo, *Misc. Fabra*, 166) i «O sant pastor pus podcu paradís / tancar, obrir: no aureu maior força / ffer navegar a *puja* e *orça*?» (de poeta anònim, ib.). — ⁴ És veritat, d'altra banda, l'it. *orza* avui significa més aviat 'el costat de sobrevent de la nau'; cf. el que diu Jal (s. v. *orza*): «au S. XVIIIe l'usage de nommer *orza* le côté du vent (le lof) ayant prévalu, la *poggia* ne disparut pas, mais elle perdit son nom et devint l'*orza* de droite»; això deu haver contribuït al canvi del sentit. — ⁵ Mistral defineix *orso* com «Lof, côté d'où vient le vent; bâbord, côté gauche du navire; --- *ana* a l'*orso*, aller au lof, au plus près du vent; --- *orso-pujo*, de bâbord et de tribord, tant bien que mal». — ⁶ Notem l'article *orsa* del *New Redhouse Turkish-English Dict.* (Istanbul 1968): *orsa* «weather side», *orsa alabanda* «hard a-lee, down the helm!», *orsa alabanda yapmak* «to be hove», *orsa boca etmek*